



Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 8/3 2019 s. 1796-1816, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

METİN TÜRÜ BAĞLAMINDA OKUMA YÖNTEM-TEKNİKLERİYLE ÜSTBİLİŞSEL OKUMA STRATEJİLERİNİ İLİŞKİLENDİRME ÇALIŞMASI*

Şükran DİLİDÜZGÜN**

Zeynep ÇETİNKAYA EDİZER***

Duygu AK BAŞOĞUL****

Melda ORYAŞIN*****

Neslihan YÜCELŞEN*****

Geliş Tarihi: Haziran, 2019

Kabul Tarihi: Ağustos, 2019

Öz

Türkçe öğretiminde öğrencilerin yetkin bir okur olabilmeleri, metin türüne uygun okuma yöntem-tekniklerini kullanarak metin türünün gerektirdiği üstbilişsel okuma stratejilerini içselleştirmeleriyle olanaklıdır. Türkçe öğretiminin bu açıdan değerlendirildiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmanın amacı, metin türü bağlamında okuma yöntem-teknikleriyle üstbilişsel okuma stratejilerini ilişkilendirmektir. Çalışmada öncelikle alanyazın taranarak okuma yöntem-teknikleri ile üstbilişsel okuma stratejileri belirlenmiştir. Daha sonra Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2018) yer alan metin türleri, okuma yöntem-teknikleri ve üstbilişsel okuma stratejileri ile ilişkilendirilmiştir. Oluşturulan çizelge, okuma becerisi konusunda çalışmaları bulunan dört alan uzmanına gönderilerek yapılan öneriler dâhilinde yeniden düzenlenmiştir. Bu araştırmanın Türkçe öğretiminde metin türüne uygun okuma etkinlikleri hazırlamaya ve metin türüne uygun okuma yöntem-tekniklerini işleterek üstbilişsel okuma stratejileri kullanımı bağlamında okuma becerisini geliştirmeye dayanak sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Türkçe öğretimi, metin türü, okuma yöntem-teknikleri, okuma stratejileri.

* Bu çalışma, 28 Haziran-01 Temmuz 2018 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen "ERPA International Congresses on Education" adlı kongrede sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Doç. Dr.; İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, sdilid@yahoo.com

*** Doç. Dr.; İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, cetinkayazeynep@gmail.com

**** Dr.; İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, duygu.akbasogul@istanbul.edu.tr

***** Dr.; İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, melda.karagoz@istanbul.edu.tr

***** Arş. Gör.; İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, neslihan.yucelsen@medeniyet.edu.tr

**A STUDY ON RELATING METACOGNITIVE READING
STRATEGIES WITH READING METHOD TECHNIQUES IN THE
CONTEXT OF TEXT TYPE**

Abstract

In Turkish teaching, it is possible for learners to become effective readers by internalizing the metacognitive reading strategies required by the textual approach using appropriate reading method-techniques for textual reading. There was no study in which Turkish language teaching was evaluated in this respect. The aim of the study is to relate metacognitive reading strategies with reading method-techniques in the context of text type. In the study, firstly the literature was scanned and reading method-techniques and metacognitive reading strategies were determined. Later on, the types of texts, reading method-techniques and metacognitive reading strategies in Turkish Teaching Programme (2018) have been associated. The generated chart has been rearranged within the suggestions made by sending it to the four field experts who have studies on reading skills. It is assumed that this research will provide a basis for developing reading skills in the context of the use of metacognitive reading strategies by preparing suitable reading activities for textual teaching in Turkish teaching and operating appropriate reading method-techniques for textual reading.

Keywords: Turkish teaching, text type, reading method-techniques, metacognitive reading strategies.

Giriş

Eğitimden beklenen, bilgiyi sunmaktan çok nasıl öğreneceğinin ve bildiklerini nasıl kullanacağını ayırdında olan bireyler yetiştirmektir. İlk kez Amerikalı psikolog John Flavell (Flavell ve Wellman, 1977) tarafından tanımlanan ve yürütücü biliş, bilişüstü, bilişüstü farkındalık, üst bellek gibi isimlerle de anılan üstbiliş kavramı, en genel hâli ile “nasıl öğreneceğini bilme” işidir. Bir başka deyişle üstbiliş, bireyin kendi düşünme ve öğrenme yollarının farkında olması ve kendi öğrenmelerini etkili bir biçimde düzenleyebilmesidir (Senemoğlu, 2012, s. 562). Collins (1994; akt. Shokouhi ve Jamali, 2013, s. 129), üstbilişsel bir açıyla okumanın dört değişken ile ilişkili olduğunu belirtmiştir: *metinler, görevler, stratejiler ve öğrenci özellikleri*. Bu süreçte metin türlerinin okuyucuların performansı üzerindeki etkisine de dikkat çekmiştir. Shokouhi ve Jamali'nin (2013, s. 115, 128) İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenen İranlı öğrencilerle gerçekleştirdikleri metin türü, cinsiyet, yeterlik düzeyi ve motivasyonun üstbilişsel okuma stratejilerinin kullanımı üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmada, metin türünün öğrencilerin strateji seçimi konusunda en etkili değişken olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Strateji, öğrenme sürecinde bilgi ve becerileri kazanmak için birey tarafından işe koşulan zihinsel yöntemlerdir. Bu yöntemler bütünsel bir plan olarak öğrenme amacına yönlendirildiğinde anlam kazanmaktadır. Böylelikle birey, göreve uygun stratejiyi geliştirmeye ya da var olan stratejiler arasından seçim yapmaya yönlendirilir (Derry ve Murphy, 1986; Derry, 1989; akt. Cırık, 2011). Her görev için farklı öğrenme stratejileri geliştirilmesi

gerektiğinden metin türlerinin amacına göre değişen okuma yöntem-teknikleri uygulanırken de farklı üstbilişsel stratejiler işletilir.

Metin türü, “amaçları, biçemleri ve içerikleri bir söylem topluluğunca paylaşılan iletişimsel yapılar” olarak tanımlanmaktadır (Swales, 1999, s. 58). İletişimi gerçekleştirmek için metin oluşturulması ya da çözümlenmesi gerekirken farklı iletişimsel amaçlar için ise farklı metin türleri oluşturulur. Bu nedenle dil öğretimi aslında metin türü öğretimidir; diğer bir deyişle öğrencide metin türü edincini geliştirmektir. Collins’in de (1994; akt. Shokouhi ve Jamali, 2013, s. 129) belirttiği gibi metin türlerinin okuyucu performansları üzerinde de önemli bir etkisi vardır.

Metin türü edinci, yeni ya da yinelenen metin türleri içinde yer alabilme ve bunlara yanıt verebilme becerisidir; söylem tiplerini tekrar oluşturma gibi basit bir eylem değil, gerçek dünyadaki etkileşimlerde neler olduğunu anlayarak iletişimsel durumlara katılabilme yeteneğidir (Bhatia, 1999, 2000; akt. Paltridge, 2001, s. 7). Dolayısıyla önemli olan iletişimsel durumlara katılabilmektir. Bireyler okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerileri doğrultusunda ancak bağlama uygun metin türü üreterek ya da çözümleyerek iletişime geçebilmektedir.

Farklı türde metinler, işlevlerine ve okunma amaçlarına göre farklı yollarla okunur. Okuma amaçları, okuyucuları metinsel bilgiye odaklanmaya ya da genel süreç stratejilerini benimsemeye iter. Yapılan araştırmalarda öğrenciler bilgilenme amacıyla görevlendirildiklerinde okuma sırasında sesli düşünerek bellek kullanımını genişletmişler ve açıklama, metinsel bilgiyi ilişkilendirme, metni açıklamak için artalan bilgisini kullanma gibi anlamayı kuvvetlendirici süreçleri işletmişlerdir. Eğlenme amacı ile görevlendirildiklerinde ise bellek kullanımını azaltmışlar ve metni ilişkisiz artalan bilgisi ile değerlendirme, anlamlandırmaya yardımcı olmayacak düşünceler üretme gibi zorunlu olmayan süreçlere girmişlerdir (Bohn-Gettler ve Kendeou, 2014, s. 207). Dolayısıyla okuyucuların kendini metin, metin tipi ve metin türüne göre ayarladıkları söylenebilir (Hudson, 2015, s. 108). Her düzeydeki yetkin okuyucular belli bilgiler için tarayarak, metin hakkında genel bir bilgi edinmek için göz atarak okumaya hazırlanırlar ya da metinlerin özellikle kendi amaçlarıyla ilgili bölümlerini büyük bir dikkatle tekrar okurlar (Wallace, 2008, s. 62).

Okuma, üst düzey bir düşünme sürecidir. Yapısal olarak metni anlama ile ilgili bilişsel bir “iş/eylem” olarak tanımlanır ve yazılı olarak sunulan anlamın kavranmasını ve anlamlandırılmasını gerektirir (Moorman ve Ashwin, 1994; akt. Uzun, 2009). Metin türünün yapısal özellikleri metne belli beklentilerle yaklaşılmasını ve belli stratejiler geliştirilmesini sağlar. Üstbiliş konusunu incelerken araştırmacılar tarafından, yetkin okurların okuma sürecinde

metni anlamalarına yardım eden çok sayıda üstbilişsel strateji kullandıkları (Pressley, 2000; akt. Tracey ve Morrow, 2017); ancak öğrencilerin üstbilişsel anlamlandırma stratejilerini çok az kullandıkları saptanmıştır (Yüksel, 2011). Okuma becerisinin geliştirilmesi için metin türlerinin özelliklerine göre üstbilişsel okuma stratejileri içselleştirilmelidir. Bu bağlamda öğretmenlerin metin türleri ile ilgili donanımlarının düzeyi, öğrencilerin bu konudaki gelişimlerini aynı doğrultuda destekleyecektir (McCarthy ve Carter, 1994, s. 28). Örneğin öğrencilere anlatı metinlerinin anlaşılması için yer, zaman, kişiler vb. anlatı-yapısı bileşenlerini bulmaktan çok, daha etkili çözümleme etkinlikleriyle metindeki kavramları ve ana iletiyi fark etme yetisi kazandırılmalıdır (Beck vd., 1982 ve Omanson, vd., 1984; akt. Grabe, 1997). Bu nedenle metin türünün yapısını çözümlenmeye uygun okuma yöntem-teknikleri de belirlenmelidir. Metin türüne göre belirlenen okuma yöntem-teknikleri de türe uygun üstbilişsel okuma stratejileri geliştirmeye ortam hazırlar. Öğrencilerin bilgiyi anlama ve dönüştürmeye yönelik olarak kullandıkları bu üstbilişsel okuma stratejileri, derin stratejiler olarak adlandırılmaktadır. Öğrencileri derin stratejiler kullanmaya yönlendirmek ve teşvik etmek, öğretmenin yapması gereken önemli görevlerden biridir. Özellikle ilkökul ve ortaokul düzeyinde bu görev daha fazla önem kazanmaktadır (Yüksel, 2011). Dolayısıyla öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerinin istenilen düzeye erişebilmesi için üstbilişsel farkındalıklarının eğitim yolu ile geliştirilmesi gerekmektedir (Altunkaya ve Sülükçü, 2018, s. 2504)

Alanyazındaki çalışmalara bakıldığında bir metni okurken kullanılan üstbilişsel okuma stratejilerini belirlemeye yönelik çalışmalar olduğu görülmektedir (Ateş, 2013; Başaran, 2013; İnceçay, 2013; Çetinkaya-Edizer, 2015; Bahar, 2017); ancak bu çalışmalarda metin türü temel alınmadan genel olarak üstbilişsel okuma stratejileri üzerinde durulmuştur. Metin türlerinin anlaşılmasında etkileşimsel model ve ses temelli cümle gibi yöntemlerin etkisini araştıran çalışmalar da bulunmaktadır (Kuzu, 2004; Vatansever-Bayraktar, 2015). Bununla birlikte hangi metin türünde hangi okuma yöntem-tekniklerinin kullanılabileceğine ilişkin bir araştırmaya rastlanmamıştır. Oysa iletişimsel amaçlardaki farklılıklar üzerine yapılan metin türleri, bu amaçların gerektirdiği farklı okuma yöntem-tekniklerini, bu yöntem-teknikler de farklı üstbilişsel okuma stratejilerini işletmeyi gerektirir. Yukarıda değinildiği gibi üstbilişsel bir açıyla öğrenme amaçlı okumanın değişkenlerinden olan metin, strateji ve görevi, yani farklı yöntem-tekniklere göre okumayı bir arada ilişkilendiren çalışmalara Türkçe öğretiminde yeterince yer verilmediği belirtilebilir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı, metin türü bağlamında okuma yöntem-teknikleriyle üstbilişsel okuma stratejilerini ilişkilendirmektir. Böyle bir ilişkilendirme doğrultusunda şekillendirilecek Türkçe öğretimiyle dili daha etkili, yetkin ve ekonomik kullanabilen, aynı zamanda bu süreçte düşünce de üretebilen bireyler yetiştirilebileceği düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışma, “kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plâna alan bir yaklaşım” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 45) olarak tanımlanan nitel araştırma yöntemlerinden kuram oluşturma desenini temel almaktadır. Kuram oluşturmada “verilerin içinde gömülü, saklı olan kuramcayı ortaya çıkarmak için araştırma yapılır. ... Olguların içinde var olan ve o zamana dek bilinmeyen kuramcayı, düşünsel çerçeveyi bulup ortaya koyma etkinlikleri gömülü kuramcının en önemli özelliğidir. ... Bu tür araştırmada önce veriler toplanır. Sonra bu veriler kategorilere ayrılır. Bu kategoriler birbirleriyle ilişkilendirilir. Seçici kodlama yapılır. Birleştirme yapılır. Gerekliyse yeni veriler toplanır” (Sönmez ve Alacapınar, 2013, s. 80-81). Bu araştırma, kuram oluşturma deseninin nitel boyutunda ilişkilendirme çalışmasından oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Metinlerin okunmasında, türlerine özgü üstbilişsel okuma stratejilerine olanak tanıyan okuma yöntem-tekniklerinin kullanılması gerektiği düşüncesiyle gerçekleştirilen bu araştırmada öncelikle alanyazın taranmıştır. Yapılan araştırmalardan metin türleri (Kantemir, 1997; Kavcar ve Oğuzkan, 1999; Karadağ, 2001; MEB, 2018), okuma yöntem-teknikleri (MEB, 2006; Temizkan, 2009; Adalı, 2010; Ülper, 2010; Yıldız, 2010; Öz, 2011; Arıcı, 2012; Güneş, 2013; Karatay, 2014) ve üstbilişsel okuma stratejilerine (Singhal, 2006; Ülper, 2010; Karatay, 2014; Paris et al. 1996’dan akt. Hudson, 2015; Bahar, 2017) yönelik kuramsal veriler toplanmıştır. Veriler doğrultusunda bu üç ögenin özellikleri (*bk.* Çetinkaya-Edizer, Dilidüzgün, Ak-Başoğul, Karagöz ve Yücelşen, 2018) ve ilişkileri belirlenmiştir.

Metin türlerinin seçimi ile ilgili 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı incelenmiş ve tüm metin türlerini içermesi nedeniyle 8. sınıf düzeyindeki türler temel alınmış; ancak araştırmacılar tarafından bazı türler eklenmiş (eleştiri), bazı türler programdan farklı olarak ayrı başlıklar (makale, deneme, fıkra, söyleşi; haber metni, reklam vb.) biçiminde sunulmuş ve bazı türler ise birleştirilmiştir (mani/ninni, şarkı/türkü).

Okuma yöntem-tekniklerinin seçiminde bazı yöntem-teknikler, araştırma kapsamına alınmamıştır. Buna göre sesli ve sessiz okuma yöntem-teknikleri, işitsel temelli türlerdir ve metnin okunması sürecinde kulağın etkin kılınması ya da kılınmaması ile ilintilidir (Ülper, 2010, s. 13). Hızlı okuma yöntem-tekniki süreyi temel alan; okuma tiyatrosu, söz korusu ve ezberleme yöntem-teknikleri de okuma sonrasında tekrar okuma yoluyla gerçekleştirilen yöntem-teknikler olduğu için kapsam dışında tutulmuştur.

Okuma öncesi, sırası ve sonrası olarak sınıflandırılan üstbilişsel okuma stratejilerinden ise yalnız ‘okuma sırası’ stratejileri çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu seçimin gerekçesi okuma öncesinde belirlenen metin türlerine özgü üstbilişsel okuma stratejilerinin işletilmesine olanak tanıyan okuma yöntem-tekniklerinin okuma sırası aşamasında uygulanmasıdır.

Metin türüne özgü üstbilişsel okuma sırası stratejileri ve okuma yöntem-tekniklerini ilişkilendirmeyi amaçlayan araştırmanın verileri betimsel analiz yoluyla çözümlenmiştir. Betimsel analizde “elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 256). Söz konusu üç öge temelinde ayrı ayrı edinilen veriler, metin türüne uygun okuma becerisini geliştirme amacıyla okuma yöntem-teknikleri ve üstbilişsel okuma sırası stratejileri bir çizelge oluşturularak ilişkilendirilmiştir.

Hazırlanan çizelge, 2 ölçme-değerlendirme ve 4 okuma eğitimi konusunda çalışmaları bulunan uzmanlara gönderilerek görüşlerine başvurulmuştur. 2 ölçme-değerlendirme uzmanı, çizelgeyi biçimsel olarak değerlendirmiştir. 4 alan uzmanının yaptığı açıklamalar da incelenerek aşağıda sıralanan önerilerin kabul edilmesine karar verilmiş ve çizelge son şeklini almıştır (bk. Tablo 1):

- U1 kodlu uzmanın görüşleri doğrultusunda, masal/efsane/destan türü için “2.8. Metindeki grafik, tablo ve resim gibi kavramlardan yararlanma” stratejisi ile görsel okuma yöntem-tekniki eklenmiştir.
- U2 kodlu uzmanın görüşleri doğrultusunda, şarkı türü için “2.10. Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma” stratejisi eklenmiştir.
- U3 kodlu uzmanın görüşleri doğrultusunda aşağıdaki değişiklikler yapılmıştır:
 - Biyografi ve makale türüyle gösterimsel imge oluşturma arasında ilişki bulunmaması nedeninden ötürü “2.11. Bilginin akılda kalıcılığını sağlamak için onu şema, resim gibi görsellerle formüleleştirme/Gösterimsel imge oluşturma” stratejisinden gösterimsel imge oluşturma bölümü çıkarılmıştır.
 - Biyografi ve reklam türleri için “2.22. Metindeki önemli bilgilere diğer bilgilerden daha çok dikkat kesilme veya ileriye ya da geriye dönük sıçramalar yapma” ve “2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma” stratejileri eklenmiştir.

- Makale türü için “2.27. Başlık, okuma ilerledikçe alt başlık, görsel çizimler vb. öğelerden yararlanarak metnin iletisini kestirme ve onaylama” stratejisi eklenmiştir.
- Eleştiri türü için “2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma” stratejisi eklenmiştir.
- Masal/efsane/destan türü için “2.8. Metindeki grafik, tablo ve resim gibi kavramlardan yararlanma” ve “2.26. Gösterimsel imge oluşturma” stratejileri eklenmiştir.
- Mizahi fıkra türü için “2.13. Metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca metni tekrar gözden geçirme” stratejisi eklenmiştir.
- Dilekçe türünden tahmin ederek okuma yöntem-tekniki çıkarılmıştır.
- Şiir türü için “2.25. Yazınsal araçlar ya da retorik stratejiler gibi metne özgü özellikleri tanıma” stratejisi eklenmiştir.
- U4 kodlu uzmanın görüşleri doğrultusunda aşağıdaki değişiklikler yapılmıştır:
 - Biyografi türü için “2.11. Bilginin akılda kalıcılığını sağlamak için onu şema, resim gibi görsellerle formülleştirme/özetleme”, “2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma”, “2.22. Metindeki önemli bilgilere diğer bilgilerden daha çok dikkat kesilme veya ileriye ya da geriye dönük sıçramalar yapma” ve “2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma” stratejileri eklenmiştir.
 - Makale türü için esnek ve özetleyerek okuma yöntem-teknikleri eklenmiştir.
 - Fıkra ve deneme ile diyagram, tablo, grafik vb. karma içerikli metin türleri için esnek okuma yöntem-tekniki eklenmiştir.
 - Kılavuz türü için işaretleyerek okuma yöntem-tekniki eklenmiştir.
 - Roman, tiyatro ve öykü türleri için “2.26. Gösterimsel imge oluşturma” stratejisi eklenmiştir.
 - Anı türü için “2.21. Metinle ilgili önceki sorularını yeniden inceleme ve düzeltme” stratejisi eklenmiştir.

- Çizgi roman türü için “2.9. Zaman zaman durarak okuduklarını denetleme” ve “2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma” stratejileri eklenmiştir.
- Fabl ve şiir türleri için “2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma” ve “2.26. Gösterimsel imge oluşturma” stratejileri eklenmiştir.
- Karikatür, mizahi fıkra, özlü sözler türleri için “2.27. Başlık, okuma ilerledikçe alt başlık, görsel çizimler vb. öğelerden yararlanarak metnin iletisini kestirme ve onaylama” stratejisi eklenmiştir.
- Blog türü için “2.21. Metinle ilgili önceki sorularını yeniden inceleme ve düzeltme”, “2.22. Metindeki önemli bilgilere diğer bilgilerden daha çok dikkat kesilme veya ileriye ya da geriye dönük sıçramalar yapma” ve “2.27. Başlık, okuma ilerledikçe alt başlık, görsel çizimler vb. öğelerden yararlanarak metnin iletisini kestirme ve onaylama” stratejileri eklenmiştir.
- Sosyal medya mesajları türü için “2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma” ve “2.28. Okuduklarını arkadaşlarıyla tartışma” stratejileri eklenmiştir.
- Dilekçe türü için “2.22. Metindeki önemli bilgilere diğer bilgilerden daha çok dikkat kesilme veya ileriye ya da geriye dönük sıçramalar yapma” stratejisi eklenmiş, metinlerle ilişkilendirme okuma yöntem-tekniki çıkarılmıştır.
- Afiş türü için “2.8. Metindeki grafik, tablo ve resim gibi kavramlardan yararlanma” ve “2.21. Metinle ilgili önceki sorularını yeniden inceleme ve düzeltme” stratejileri eklenmiştir.
- E-posta türü için “2.27. Başlık, okuma ilerledikçe alt başlık, görsel çizimler vb. öğelerden yararlanarak metnin iletisini kestirme ve onaylama” stratejisi eklenmiş, metinlerle ilişkilendirme okuma yöntem-tekniki çıkarılmıştır.
- Tekerleme türü için tahmin ederek okuma yöntem-tekniki eklenmiş, metinlerle ilişkilendirme okuma yöntem-tekniki çıkarılmıştır.

Alan uzmanlarından gelen görüşler doğrultusunda “2.11. Bilginin akılda kalıcılığını sağlamak için onu şema, resim gibi görsellerle formülleştirme/Gösterimsel imge oluşturma” stratejisi üzerinde düzenlemeler yapılarak yeni stratejiler oluşturulmuştur. Buna göre stratejilerin son biçimi “2.11. Bilginin akılda kalıcılığını sağlamak için onu şema, resim gibi görsellerle formülleştirme/özetleme” ve “2.26. Gösterimsel imge oluşturma”dır. Ayrıca “2.23. Her bir paragrafın ana fikrini tahmin etme”, “2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma”, “2.25. Yazınsal araçlar ya da retorik stratejiler gibi metne özgü özellikleri tanıma”, “2.27. Başlık, okuma ilerledikçe alt başlık, görsel çizimler vb. öğelerden yararlanarak metnin iletisini kestirme ve onaylama” ve “2.28. Okuduklarını arkadaşlarıyla tartışma” stratejileri eklenmiştir. Bununla birlikte okuma yöntem-tekniklerine uygun üstbilişsel okuma sırası stratejilerinin seçimi gözden geçirilmiş ve çizelge, farklı zamanlarda yeniden düzenlenmiştir.

Bulgular

Metin türüne uygun okuma becerisini geliştirmek için okuma sırasında işletilmesi beklenen okuma yöntem-teknikleri ve üstbilişsel okuma sırası stratejilerinin ilişkilendirilmesiyle oluşturulan çizelge aşağıda sunulmuştur:

Tablo 1: Metin Türü Bağlamında Okuma Yöntem-Teknikleri ile Üstbilişsel Okuma Sırası Stratejilerinin İlişkilendirilmesi

| Okuma Yöntem-Teknikleri | Üstbilişsel Okuma Sırası Stratejileri* |
|---------------------------|---|
| <i>Makale</i> | |
| Soru sorarak | 2.2. Okurken not tutma |
| Not alarak | 2.3. Anladığından emin olmak için yavaş fakat dikkatli okuma/Okuma amacına uygun bir okuma hızıyla okuma, okuma hızını ayarlama |
| İşaretleyerek | 2.4. Önemli bilginin ve/veya anahtar noktaların altını çizme veya yuvarlak içine alma |
| Eleştirel | 2.5. Anlamayı artırmak için sözlük, genel ağ gibi başvuru kaynaklarını kullanma |
| Tartışarak | 2.6. Metin zor geldiğinde üzerinde iyice yoğunlaşma |
| Seçmeli | 2.7. Okuduğunu kavramaya yardımcı olması için gerekirse yüksek sesle okuma |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.9. Zaman zaman durarak okuduklarını denetleme |
| Esnek | 2.10. Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma |
| Özetleyerek | 2.11. Bilginin akılda kalıcılığını sağlamak için onu şema, resim gibi görsellerle formülleştirme/özetleme |
| | 2.12. Noktalama işaretlerine, kalın ve italik yazımlara dikkat etme |
| | 2.13. Metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca metni tekrar gözden geçirme |
| | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin |

¹ Aşağıdaki üstbilişsel okuma stratejileri, tüm metin türleri için ortak olarak kabul edilmiştir:

- 2.1. Bilinmeyen sözcüklerin anlamını bulma
- 2.16. Dilbilgisel ilişkileri kestirme/Bağlayıcıları tanıma
- 2.17. Sözcükleri parçalama
- 2.18. Sözcükleri gruplandırma
- 2.19. Sözcükleri ilişkilendirme
- 2.20. Etkinleştirilen biçimsel şemadan/tür bilgisinden yararlanma

| | |
|--|--|
| | etmeye çalışma |
| | 2.15. Metinde geçen karmaşık fakat önemli bilgi ve düşünceleri ayırt etme/özetleme |
| | 2.21. Metinle ilgili önceki sorularını yeniden inceleme ve düzeltme |
| | 2.22. Metindeki önemli bilgilere diğer bilgilerden daha çok dikkat kesilme veya ileriye ya da geriye dönük sıçramalar yapma |
| | 2.23. Her bir paragrafın ana fikrini tahmin etme |
| | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |
| | 2.27. Başlık, okuma ilerledikçe alt başlık, görsel çizimler vb. öğelerden yararlanarak metnin iletisini kestirme ve onaylama |
| | 2.28. Okuduklarını arkadaşlarıyla tartışma |

Deneme

| | |
|---------------------------|---|
| Eleştirel | 2.3. Anladığından emin olmak için yavaş fakat dikkatli okuma/Okuma amacına uygun bir okuma hızıyla okuma, okuma hızını ayarlama |
| Tartışarak | 2.7. Okuduğunu kavramaya yardımcı olması için gerekirse yüksek sesle okuma |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.9. Zaman zaman durarak okuduklarını denetleme |
| Esnek | 2.10. Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma |
| | 2.12. Noktalama işaretlerine, kalın ve italik yazımlara dikkat etme |
| | 2.13. Metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca metni tekrar gözden geçirme |
| | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| | 2.15. Metinde geçen karmaşık fakat önemli bilgi ve düşünceleri ayırt etme/özetleme |
| | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |
| | 2.25. Yazınsal araçlar ya da retorik stratejiler gibi metne özgü özellikleri tanıma |
| | 2.28. Okuduklarını arkadaşlarıyla tartışma |

Fıkra

| | |
|---------------------------|---|
| Eleştirel | 2.3. Anladığından emin olmak için yavaş fakat dikkatli okuma/Okuma amacına uygun bir okuma hızıyla okuma, okuma hızını ayarlama |
| Tartışarak | 2.9. Zaman zaman durarak okuduklarını denetleme |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.10. Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma |
| Esnek | 2.12. Noktalama işaretlerine, kalın ve italik yazımlara dikkat etme |
| | 2.13. Metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca metni tekrar gözden geçirme |
| | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| | 2.15. Metinde geçen karmaşık fakat önemli bilgi ve düşünceleri ayırt etme/özetleme |
| | 2.27. Başlık, okuma ilerledikçe alt başlık, görsel çizimler vb. öğelerden yararlanarak metnin iletisini kestirme ve onaylama |
| | 2.28. Okuduklarını arkadaşlarıyla tartışma |

Söyleşi

| | |
|---------------------------|---|
| Eleştirel | 2.10. Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma |
| Tartışarak | 2.12. Noktalama işaretlerine, kalın ve italik yazımlara dikkat etme |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.13. Metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca metni tekrar gözden geçirme |
| | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |
| | 2.28. Okuduklarını arkadaşlarıyla tartışma |

Eleştiri

| | |
|--------------|--|
| Soru sorarak | 2.4. Önemli bilginin ve/veya anahtar noktaların altını çizme veya yuvarlak içine |
|--------------|--|

| | |
|---------------------------|--|
| İşaretleyerek | alma |
| Eleştirel | 2.9. Zaman zaman durarak okuduklarını denetleme |
| Tartışarak | 2.12. Noktalama işaretlerine, kalın ve italik yazımlara dikkat etme |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.13. Metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca metni tekrar gözden geçirme 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma 2.15. Metinde geçen karmaşık fakat önemli bilgi ve düşünceleri ayırt etme/özetleme 2.21. Metinle ilgili önceki sorularını yeniden inceleme ve düzeltme 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma 2.28. Okuduklarını arkadaşlarıyla tartışma |

Anı

| | |
|---------------------------|--|
| Tahmin ederek | 2.9. Zaman zaman durarak okuduklarını denetleme |
| Soru sorarak | 2.10. Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma |
| Özetleyerek | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.21. Metinle ilgili önceki sorularını yeniden inceleme ve düzeltme 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma 2.26. Gösterimsel imge oluşturma |

Biyografi/Otobiyografi

| | |
|---------------------------|---|
| Soru sorarak | 2.2. Okurken not tutma |
| Not alarak | 2.4. Önemli bilginin ve/veya anahtar noktaların altını çizme veya yuvarlak içine alma |
| İşaretleyerek | 2.11. Bilginin akılda kalıcılığını sağlamak için onu şema, resim gibi görsellerle formülleştirme/özetleme |
| Seçmeli | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.22. Metindeki önemli bilgilere diğer bilgilerden daha çok dikkat kesilme veya ileriye ya da geriye dönük sıçramalar yapma |
| Özetleyerek | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |

Gezi Yazısı

| | |
|---------------------------|---|
| Eleştirel | 2.2. Okurken not tutma |
| Not alarak | 2.4. Önemli bilginin ve/veya anahtar noktaların altını çizme veya yuvarlak içine alma |
| İşaretleyerek | 2.8. Metindeki grafik, tablo ve resim gibi kavramlardan yararlanma |
| Seçmeli | 2.12. Noktalama işaretlerine, kalın ve italik yazımlara dikkat etme |
| Görsel | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.21. Metinle ilgili önceki sorularını yeniden inceleme ve düzeltme 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma 2.25. Yazınsal araçlar ya da retorik stratejiler gibi metne özgü özellikleri tanıma 2.26. Gösterimsel imge oluşturma 2.28. Okuduklarını arkadaşlarıyla tartışma |

Mektup/ Kartpostal

| | |
|---------------------------|---|
| Eleştirel | 2.10. Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.12. Noktalama işaretlerine, kalın ve italik yazımlara dikkat etme 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |

E-posta

| | |
|---------------|--|
| Göz atarak | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Ekran dijital | 2.22. Metindeki önemli bilgilere diğer bilgilerden daha çok dikkat kesilme veya ileriye ya da geriye dönük sıçramalar yapma |
| Tahmin ederek | 2.27. Başlık, okuma ilerledikçe alt başlık, görsel çizimler vb. öğelerden yararlanarak metnin iletisini kestirme ve onaylama |

Sosyal medya mesajları

| | |
|---------------------------|---|
| Göz atarak | 2.8. Metindeki grafik, tablo ve resim gibi kavramlardan yararlanma |
| Görsel | 2.12. Noktalama işaretlerine, kalın ve italik yazımlara dikkat etme |
| Eleştirel | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Tartışarak | 2.22. Metindeki önemli bilgilere diğer bilgilerden daha çok dikkat kesilme veya ileriye ya da geriye dönük sıçramalar yapma |
| Ekran dijital | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.28. Okuduklarını arkadaşlarıyla tartışma |

Blog

| | |
|---------------------------|--|
| Soru sorarak | 2.8. Metindeki grafik, tablo ve resim gibi kavramlardan yararlanma |
| Eleştirel | 2.12. Noktalama işaretlerine, kalın ve italik yazımlara dikkat etme |
| Ekran dijital | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Seçmeli | 2.21. Metinle ilgili önceki sorularını yeniden inceleme ve düzeltme |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.22. Metindeki önemli bilgilere diğer bilgilerden daha çok dikkat kesilme veya ileriye ya da geriye dönük sıçramalar yapma |
| | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |
| | 2.27. Başlık, okuma ilerledikçe alt başlık, görsel çizimler vb. öğelerden yararlanarak metnin iletisini kestirme ve onaylama |

Günlük

| | |
|---------------------------|---|
| Soru sorarak | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Eleştirel | 2.21. Metinle ilgili önceki sorularını yeniden inceleme ve düzeltme |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |

Reklam

| | |
|---------------------------|---|
| Görsel | 2.8. Metindeki grafik, tablo ve resim gibi kavramlardan yararlanma |
| Eleştirel | 2.12. Noktalama işaretlerine, kalın ve italik yazımlara dikkat etme |
| Ekran dijital | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.22. Metindeki önemli bilgilere diğer bilgilerden daha çok dikkat kesilme veya ileriye ya da geriye dönük sıçramalar yapma |
| | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |
| | 2.25. Yazınsal araçlar ya da retorik stratejiler gibi metne özgü özellikleri tanıma |

Haber metni

| | |
|---------------------------|---|
| Göz atarak | 2.8. Metindeki grafik, tablo ve resim gibi kavramlardan yararlanma |
| Tahmin ederek | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Soru sorarak | 2.21. Metinle ilgili önceki sorularını yeniden inceleme ve düzeltme |
| Görsel | 2.22. Metindeki önemli bilgilere diğer bilgilerden daha çok dikkat kesilme veya ileriye ya da geriye dönük sıçramalar yapma |
| Seçmeli | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.27. Başlık, okuma ilerledikçe alt başlık, görsel çizimler vb. öğelerden |

yararlanarak metnin iletisini kestirme ve onaylama

Dilekçe

| | |
|---------|--|
| Seçmeli | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma 2.22. Metindeki önemli bilgilere diğer bilgilerden daha çok dikkat kesilme veya ileriye ya da geriye dönük sıçramalar yapma |
|---------|--|

Broşür

| | |
|---------------------------|---|
| Göz atarak | 2.8. Metindeki grafik, tablo ve resim gibi kavramlardan yararlanma |
| Görsel | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Eleştirel | 2.22. Metindeki önemli bilgilere diğer bilgilerden daha çok dikkat kesilme veya ileriye ya da geriye dönük sıçramalar yapma |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |

Afiş

| | |
|---------------------------|--|
| Göz atarak | 2.8. Metindeki grafik, tablo ve resim gibi kavramlardan yararlanma |
| Soru sorarak | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Görsel | 2.21. Metinle ilgili önceki sorularını yeniden inceleme ve düzeltme |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.22. Metindeki önemli bilgilere diğer bilgilerden daha çok dikkat kesilme veya ileriye ya da geriye dönük sıçramalar yapma 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |

Kılavuzlar (kullanım kılavuzları, tarifname, talimatnameler vb.)

| | |
|---------------------------|---|
| Görsel | 2.4. Önemli bilginin ve/veya anahtar noktaların altını çizme veya yuvarlak içine alma |
| Seçmeli | 2.8. Metindeki grafik, tablo ve resim gibi kavramlardan yararlanma |
| Soru sorarak | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.21. Metinle ilgili önceki sorularını yeniden inceleme ve düzeltme |
| İşaretleyerek | 2.22. Metindeki önemli bilgilere diğer bilgilerden daha çok dikkat kesilme veya ileriye ya da geriye dönük sıçramalar yapma 2.27. Başlık, okuma ilerledikçe alt başlık, görsel çizimler vb. öğelerden yararlanarak metnin iletisini kestirme ve onaylama |

Listeler (rehber vs.)

| | |
|---------------------------|---|
| Göz atarak | 2.4. Önemli bilginin ve/veya anahtar noktaların altını çizme veya yuvarlak içine alma |
| İşaretleyerek | 2.8. Metindeki grafik, tablo ve resim gibi kavramlardan yararlanma |
| Görsel | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Seçmeli | 2.22. Metindeki önemli bilgilere diğer bilgilerden daha çok dikkat kesilme veya ileriye ya da geriye dönük sıçramalar yapma |
| Metinlerle ilişkilendirme | |

Kroki/harita

| | |
|---------------------------|---|
| İşaretleyerek | 2.4. Önemli bilginin ve/veya anahtar noktaların altını çizme veya yuvarlak içine alma |
| Görsel | 2.8. Metindeki grafik, tablo ve resim gibi kavramlardan yararlanma |
| Seçmeli | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.22. Metindeki önemli bilgilere diğer bilgilerden daha çok dikkat kesilme veya ileriye ya da geriye dönük sıçramalar yapma |

Diyagram, tablo, grafik vb. karma içerikli metin

| | |
|---------------------------|---|
| İşaretleyerek | 2.4. Önemli bilginin ve/veya anahtar noktaların altını çizme veya yuvarlak içine alma |
| Görsel | |
| Tartışarak | 2.6. Metin zor geldiğinde üzerinde iyice yoğunlaşma |
| Seçmeli | 2.8. Metindeki grafik, tablo ve resim gibi kavramlardan yararlanma |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Esnek | 2.28. Okuduklarını arkadaşlarıyla tartışma |

Özlü sözler (vecize, atasözü, deyim, aforizma, duvar yazıları, motto, döviz vb.)

| | |
|---------------------------|---|
| Eleştirel | 2.10. Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma |
| Tartışarak | 2.12. Noktalama işaretlerine, kalın ve italik yazımlara dikkat etme |
| Yaratıcı | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |
| | 2.28. Okuduklarını arkadaşlarıyla tartışma |

Öykü

| | |
|---------------------------|---|
| Tahmin ederek | 2.8. Metindeki grafik, tablo ve resim gibi kavramlardan yararlanma |
| Eleştirel | 2.9. Zaman zaman durarak okuduklarını denetleme |
| Özetleyerek | 2.10. Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma |
| Yaratıcı | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Görsel | |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |
| | 2.25. Yazınsal araçlar ya da retorik stratejiler gibi metne özgü özellikleri tanıma |
| | 2.26. Gösterimsel imge oluşturma |

Roman

| | |
|---------------------------|---|
| Tahmin ederek | 2.8. Metindeki grafik, tablo ve resim gibi kavramlardan yararlanma |
| Eleştirel | 2.9. Zaman zaman durarak okuduklarını denetleme |
| Özetleyerek | 2.10. Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma |
| Yaratıcı | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |
| | 2.25. Yazınsal araçlar ya da retorik stratejiler gibi metne özgü özellikleri tanıma |
| | 2.26. Gösterimsel imge oluşturma |

Tiyatro

| | |
|---------------------------|---|
| Tahmin ederek | 2.9. Zaman zaman durarak okuduklarını denetleme |
| Eleştirel | 2.10. Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma |
| Özetleyerek | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Yaratıcı | |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |
| | 2.25. Yazınsal araçlar ya da retorik stratejiler gibi metne özgü özellikleri tanıma |
| | 2.26. Gösterimsel imge oluşturma |

Masal/efsane/destan

| | |
|---------------------------|---|
| Tahmin ederek | 2.8. Metindeki grafik, tablo ve resim gibi kavramlardan yararlanma |
| Eleştirel | 2.9. Zaman zaman durarak okuduklarını denetleme |
| Özetleyerek | 2.10. Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma |
| Yaratıcı | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Metinlerle ilişkilendirme | |
| Görsel | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |

| | |
|-------------------------------|---|
| | 2.25. Yazınsal araçlar ya da retorik stratejiler gibi metne özgü özellikleri tanıma |
| | 2.26. Gösterimsel imge oluşturma |
| Fabl | |
| Tahmin ederek | 2.9. Zaman zaman durarak okuduklarını denetleme |
| Eleştirel | 2.10. Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma |
| Özetleyerek | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Yaratıcı | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.25. Yazınsal araçlar ya da retorik stratejiler gibi metne özgü özellikleri tanıma |
| | 2.26. Gösterimsel imge oluşturma |
| Çizgi roman | |
| Tahmin ederek | 2.8. Metindeki grafik, tablo ve resim gibi kavramlardan yararlanma |
| Görsel | 2.9. Zaman zaman durarak okuduklarını denetleme |
| Eleştirel | 2.10. Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma |
| Özetleyerek | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Yaratıcı | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |
| Metinlerle ilişkilendirme | |
| Karikatür | |
| Tahmin ederek | 2.8. Metindeki grafik, tablo ve resim gibi kavramlardan yararlanma |
| Görsel | 2.10. Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma |
| Eleştirel | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Yaratıcı | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |
| Metinlerle ilişkilendirme | |
| Mizahi fıkra | |
| Tahmin ederek | 2.10. Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma |
| Eleştirel | 2.13. Metinde çelişkili bir bilgiyle karşılaşınca metni tekrar gözden geçirme |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Yaratıcı | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |
| | 2.26. Gösterimsel imge oluşturma |
| Şiir | |
| Eleştirel | 2.6. Metin zor geldiğinde üzerinde iyice yoğunlaşma |
| Yaratıcı | 2.9. Zaman zaman durarak okuduklarını denetleme |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.10. Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma |
| Esnek | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |
| | 2.25. Yazınsal araçlar ya da retorik stratejiler gibi metne özgü özellikleri tanıma |
| | 2.26. Gösterimsel imge oluşturma |
| Şarkı/türkü/mani/ninni | |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.10. Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma |
| Yaratıcı | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma |
| Eleştirel | 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma |
| | 2.25. Yazınsal araçlar ya da retorik stratejiler gibi metne özgü özellikleri tanıma |
| | 2.26. Gösterimsel imge oluşturma |

Tekerleme/sayısmaca

| | |
|---------------|--|
| Yaratıcı | 2.7. Okuduğunu kavramaya yardımcı olması için gerekirse yüksek sesle okuma |
| Tahmin ederek | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma 2.25. Yazınsal araçlar ya da retorik stratejiler gibi metne özgü özellikleri tanıma 2.26. Gösterimsel imge oluşturma |

Bilmece

| | |
|---------------------------|---|
| Tahmin ederek | 2.10. Bağlama yönelik ipuçlarını kullanma |
| Metinlerle ilişkilendirme | 2.14. Anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük öbeklerini bağlam içinde tahmin etmeye çalışma 2.24. Yeni bilgilerle önceki bilgileri ilişkilendirme, çağrışım oluşturma 2.25. Yazınsal araçlar ya da retorik stratejiler gibi metne özgü özellikleri tanıma 2.26. Gösterimsel imge oluşturma |

Metin türüne uygun üstbilişsel okuma stratejilerinin işletilebilmesi için ilgili türe uygun okuma yöntem-tekniklerinin belirlenmesi gerekir. Bu bağlamda bulgular özetlendiğinde Tablo 1'e göre metinlerle ilişkilendirme ve eleştirel okumanın genellikle her metin türünde ele alınması gereken okuma yöntem-teknikleri olduğu görülmüştür. Roman, öykü, anı vb. olaya dayalı metin türlerinde tahmin ederek ve özetleyerek okuma, bunun yanı sıra kurgusal olan olaya dayalı metin türlerinde ek olarak yaratıcı okuma yöntem-tekniklerinin kullanılması söz konusudur. Makale, biyografi, eleştiri, anı, gezi yazısı, kılavuz, liste, kroki, diyagram gibi bilgi iletici metin türleri ile soru sorarak, işaretleyerek ve not alarak okuma yöntem-teknikleri; makale, deneme, söyleşi ve sosyal medya mesajları gibi metin türleriyle de tartışarak okuma yöntem-tekniki ilişkilendirilmiştir. Biyografi, makale, gezi yazısı, dilekçe, haber metni gibi okuyucunun amaçladığı bilgi doğrultusunda ele alacağı metin türlerinde seçmeli okuma yöntem-tekniki; sosyal medya mesajları, e-posta, broşür ve afiş gibi metin türlerinde göz atarak okuma yöntem-tekniki; şiir, deneme, fıkra, makale gibi anlamca yoğun olan metin türlerinde ise esnek okuma yöntem-tekniklerinin temel alındığı söylenebilir. Masal/efsane/destan, çizgi roman, karikatür, broşür, afiş, kroki vb. metin türleri görsel okuma yöntem-tekniki; şarkı/türkü/ninni, şiir, tekerleme, özlü sözler gibi metin türleri yaratıcı okuma yöntem-tekniki; tekerleme, bilmece gibi metin türleri tahmin ederek okuma yöntem-tekniki; sosyal medya mesajları, e-posta, blog ve reklam gibi metin türleri ise ekran dijital okuma yöntem-tekniki ile ilişkilendirilmiştir. Bunun yanı sıra üstbilişsel okuma sırası stratejilerinin ise türe özgü okuma yöntem-teknikleri bağlamında şekillendiği; bilgilendirici, öyküleyici ve şiir metin türleri üst kategorilerinde benzerlik gösterdiği görülmüştür.

Sonuç ve Öneriler

Metinler, yöntem-teknikler ve stratejiler, üstbilişsel okumanın bileşenleridir. Türkçe derslerinde metin türüne özgü okuma yöntem-teknikleri ile okuma etkinliklerinin

gerçekleştirilmesi gerekir. Bu yolla okur, hem okuma sürecini kontrol edebilmekte hem de yetkin okur özelliklerine ulaşabilmektedir. Örneğin bilgilendirici metinler türlerine göre seçmeli, göz atarak, özetleyerek ve not alarak okunurken yazınsal metinler görsel, tahmin ederek, eleştirerek, metinlerle ilişkilendirilerek okunur (Ontario, 2004). Metin türünün değişik örnekleriyle karşılaşan öğrenci, üstbilişsel süreçleri işletip eski deneyimlerini hatırlayarak metinlere önceki bilgileri doğrultusunda belli beklentilerle yaklaşacak, daha kısa sürede ve daha etkili anlama ve anlatma eylemlerini gerçekleştirebilecektir (Kim, 2006, s. 33-39). Dolayısıyla öğrencilerin yazılı metinlerin çok sayıda çeşidiyle karşılaşması önemlidir. Bu süreçte metin türüne uygun okuma yöntem-tekniğinin işletilerek üstbilişsel okuma stratejisi öğretimi yapılmasının okuduğunu anlamlandırma noktasında gerekli olduğu düşünülmektedir; ancak Çetinkaya-Edizer, Dilidüzgün, Ak-Başoğul, Karagöz ve Yücelşen (2018) tarafından yapılan çalışma, bunun tam tersini göstermektedir. Çalışmaya göre ortaokul Türkçe ders kitaplarında metin türüne uygun okuma yöntem-tekniğleri ve üstbilişsel okuma stratejilerinin uygulanmadığı ve farklı metin türlerinde aynı okuma yöntem-tekniğleri ile üstbilişsel okuma stratejilerinin kullanıldığı saptanmıştır.

Bu düşünceden yola çıkılarak çalışmada metin türüne uygun okuma yöntem-tekniğleri ile üstbilişsel okuma sırası stratejileri ilişkilendirilmiştir. İlişkilendirilme sonucu oluşturulan çizelgeye göre her metin türünün farklı ve kendine özgü okuma yöntem-tekniğleri ile üstbilişsel okuma sırası stratejilerini işe koşmayı gerektirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda öneri niteliği taşıyan çizelgenin uygulayıcılar ve araştırmacılar tarafından hazırlanacak okuma etkinlik ile materyallerine yardımcı ve yol gösterici olacağı öngörülmektedir. Alanyazında bu konuda hazırlanan bir çalışma olmaması nedeniyle söz konusu araştırmanın, okuma ve anlama becerisinin geliştirilmesi bakımından yapılacak nitel ve nicel çalışmalar için bir başlangıç noktası oluşturacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Adalı, O. (2010). *Etkileşimli ve eleştirel okuma teknikleri*. İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Altunkaya, H. ve Sülükçü, Y. (2018). 7. sınıf öğrencilerinin okuma stratejileri üstbilişsel farkındalık düzeyleri ile okuduğunu anlama becerileri arasındaki ilişki. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(4), 2502-2517.
- Arıcı, A. F. (2012). *Okuma eğitimi* (3. Basım). Ankara: Pegem Akademi.
- Ateş, A. (2013). Üniversite öğrencilerinin okuma stratejileri üstbilişsel farkındalık düzeyleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2(4), 258-273.
- Bahar, M. A. (2017). *4mat öğretim düzenine göre gerçekleştirilen üstbilişsel okuma eğitiminin üstbilişsel okuma stratejisini kullanma ve olgusal bilgilendirici metinleri anlama düzeyine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Başaran, M. (2013). 4. sınıf öğrencilerinin üstbilişsel okuma stratejilerini kullanma durumları ve bu stratejilerle okuduğunu anlama arasındaki ilişki. *Turkish Studies*, 8(8), 225-240.
- Bohn-Gettler, C. M. ve Kendeou, P. (2014). The interplay of reader goals, working memory, and text structure during reading. *Contemporary Educational Psychology*, 39, 206-219.
- Cırık, İ. (2011). Stil & strateji etkileşimi. S. Fer (ed.), *Öğrenme öğretme kuram ve yaklaşımları* içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çetinkaya Edizer, Z. (2015). An analysis of prospective Turkish teachers' metacognitive reading strategy use. *The Anthropologist*, 22(2), 249-256.
- Çetinkaya Edizer, Z., Dilidüzgün, Ş., Ak Başoğul, D., Karagöz, M. ve Yücelşen, N. (2018). Türkçe ders kitaplarındaki okuma etkinliklerinde kullanılan üstbilişsel okuma stratejileri ile okuma yöntem-tekniklerinin metin türüne uygunluk bağlamında değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(29), 479-511.
- Flavell, J. H. ve Wellman, H. M. (1977). Metamemory. R. V. Kail ve J. W. Hagen (Eds.). *Perspectives on the development of memory and cognition* içinde (3-33). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Grabe, B. (1997). Discourse analysis and reading instruction. T. Miller. (Yay. Haz.). *Functional approaches to written text: classroom applications* içinde (2-18). Washington DC: English Language Programs, United States Information Agency.
- Güneş, F. (2013). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi.
- Hudson, T. (2015). *Teaching second language reading* (10th Edition). China: Oxford University Press.
- İnceçay, G. (2013). Metacognitive online reading strategies applied by EFL students. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 9(4), 390-407.
- Kantemir, E. (1997). *Yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: Engin Yayınları.
- Karadağ, M. (2001). *Kuram-yöntem bağlamında yazılı sözlü anlatım*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Karatay, H. (2014). *Okuma eğitimi kuram ve uygulama* (2. Basım). Ankara: Pegem Akademi.
- Kavcar, C. ve Oğuzkan, F. (1999). *Örnek edebi metinlerle yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kim, M. (2006). Genre-based approach to teaching writing. *TESL Working Paper Series*, 4(2), 33-39.
- Kuzu, T. S. (2004). Etkileşimsel Model'e uygun okuma öğretiminin Türkçe bilgilendirici metinleri anlama düzeyine etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 55-77.
- McCarthy, M. ve Carter, R. (1994). *Language as discourse, perspectives for language teaching*. USA: Routledge.
- MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (6, 7, 8. Sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (2018). *Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınları.
- Ontario, Ministry of Education. (2004). *Think literacy: cross-curricular approaches, grades 7-12*. Erişim adresi: <http://www.edu.gov.on.ca/eng/studentssuccess/thinkliteracy/files/ThinkLitEnglish10-12.pdf>.

- Öz, M. F. (2011). *Uygulamalı Türkçe öğretimi* (4. Basım). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Paltridge, B. (2001). *Genre and the language learning classroom*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Senemoğlu, N. (2012). *Gelişim, öğrenme ve öğretim-kuramdan uygulamaya*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Shokouhi, H. ve Jamali, R. (2013). Metacognitive reading strategies and the text type. S. Baleghizadeh ve K. Zahedi (ed.), *Handbook of current research on teaching English language skills* içinde (128-141). Tehran: Shahid Beheshti University.
- Singhal, M. (2006). *Teaching reading to adult second language learners: theoretical foundation, pedagogical applications, and current issues*. USA: The Reading Matrix Inc.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2013). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri* (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Swales, J. M. (1999). *Genre analysis: English in academic research settings*. UK: Cambridge University Press.
- Temizkan, M. (2009). *Metin türlerine göre okuma eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tracey, D. H. ve Morrow, L. M. (2017). *Okumaya genel bir bakış*. H. Ülper (çev. ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Uzun, G. L. (2009). Yaratıcı bir süreç olarak okuma. *Dil Dergisi*, 143, 7-19.
- Ülper, H. (2010). *Okuma ve anlamlandırma becerilerinin kazandırılması*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Vatansever-Bayraktar, H. (2015). Ses temelli cümle yöntemi ile okuma yazma öğrenen öğrencilerin farklı metin türlerine göre okuduğunu anlama başarılarının incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40), 595-612.
- Wallace, C. (2008). *Reading*. Oxford: Oxford University Press.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, C. (2010). *Yeni öğretim programına göre kuramdan uygulamaya okuma eğitimi* (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Yüksel, S. (2011). Öğrenme stratejileri ve sınıflamalar. S. Fer (ed.) *Öğrenme öğretme kuram ve yaklaşımları* içinde (148-167). Ankara: Anı Yayıncılık.

Extended Abstract

Purpose and Significance

Reading defined as a cognitive work / action related to comprehension of the text is a high-level thinking process. It requires the comprehension of the meaning presented in writing (Moorman and Ashwin, 1994; cited in Uzun, 2009). The structural features of the text type enable readers to approach to the text with certain expectations and to develop certain strategies. When examining metacognition, the researchers found out that competent readers use a number of metacognitive strategies in the reading process (Pressley, 2000; cited in Ülper, 2017); however, students use minimal metacognitive comprehension strategies (Yüksel, 2011). In order to improve reading skills, metacognitive reading strategies should be internalized, and reading methods-techniques should be determined according to the characteristics of text types in order to analyze the structure of text type.

After the literature review, it has been seen that there are studies to determine the metacognitive reading strategies (Başaran, 2013; İnceçay, 2013; Çetinkaya-Edizer, 2015; Bahar, 2017); however, these

studies generally focus on metacognitive reading strategies without taking consideration of text type. There are also studies investigating the effect of methods such as interactive model and sound based sentence on understanding texts of different types. (Kuzu, 2004; Vatansever-Bayraktar, 2015). However, there is no study relating reading methods-techniques to different types of texts. In fact, different types of texts constructed on the differences in communicative purposes require different reading methods-techniques, and these methods-techniques give opportunity to use different metacognitive reading strategies. The aim of the study is to relate metacognitive reading strategies with reading methods-techniques in the context of the text type.

Method

This study is based on the theory building pattern of qualitative research methods. In theory creation, research is done to reveal the hidden establishment embedded in the data. In such research, the data is first collected and categorized into categories, and new data can also be collected after the created categories are related with each other (Sönmez and Alacapınar, 2013: 80). This research consists of the relating part of the research in the qualitative dimension of the theory building pattern.

In the research, first of all the literature review for the text types (Kantemir, 1997; Kavcar and Oğuzkan, 1999; Karadağ, 2001), reading methods-techniques (Temizkan, 2009; Adalı, 2010; Ülper, 2010; Yıldız, 2010; Öz, 2011; Arıcı, 2012; Güneş, 2013; Karatay, 2014) and metacognitive reading strategies (Singhal, 2006; Ülper, 2010; Karatay, 2014; Paris et al. 1996, Hudson, 2015; Bahar, 2017) has been done. According to data, the characteristics of these three elements (Çetinkaya-Edizer, Dilidüzgün, Ak-Baçoğul, Karagöz and Yücelşen, 2018) and their relations were determined.

Turkish Course Curriculum (2018) was examined for the selection of text types and the research was based on the types in the 8th grade level because it includes all text types among the others. However, some types have been added (criticism) by researchers, and some types are presented in the form of separate titles (article, essay, clause, interview, news text, advertisement, etc.) and some types are combined (ballad/lullaby, song/folk song).

Among the metacognitive reading strategies classified as pre-, while, and post-reading strategies, only while reading strategies were included in the study. The reason for this selection is that the reading methods-techniques which allow the applying of metacognitive reading strategies specific to the text types determined before reading are applied while reading process.

Descriptive analysis was used to analyze the data of the study. The data acquired separately on the basis of these three items are related to reading methods-techniques and metacognitive reading strategies in order to improve the reading skills appropriate to the text type. The prepared table was organized after taking opinions of 6 experts in total, 2 of them have studies on testing and evaluation and 4 of them have studies on reading education.

Results

As a result of the study, it has been seen that narrative texts such as novel, story, memoir are related with the reading methods of guessing and summarizing, and fictional ones also require the creative reading. It can be said that selective reading is used for reading texts, which readers deal with the line of their purpose, such as biography, article, travel writing, petition, news etc.; scanning for social media, emails, brochures and banners; flexible reading for texts with intensive meaning such as poetry, essays, news articles and articles. Text types such as fairy tales / legends / sagas, comic books, cartoons, brochures, banners etc. are related to visual reading method-technique; text types such as songs / folk songs / poetry, rhyme and sayings are related to creative reading; the text types such as tongue twisters and riddles are related to the reading method of guessing and the text types of social media, email and advertisement have been associated with the digital screen reading. In addition, metacognitive while reading strategies were shaped in the context of genre-specific reading method-techniques; were found to be similar in the upper categories of informative, narrative and poetry text types.

Discussion and Conclusions

Texts, methods and strategies are components of metacognitive reading. In Turkish lessons, reading activities should be carried out by reading methods-techniques specific to the text type. In this way, the reader can control both the reading process and gains the features of a competent reader. For example, while informative texts can be read selectively, by scanning, summarizing and taking notes;

literary texts are read visually, by guessing, being criticized or associated with texts (Ontario, 2004). In this process, it is considered that it is necessary to teach metacognitive reading strategies applying reading methods-techniques appropriate to the text type. The study made by Çetinkaya-Edizer, Dilidüzgün, Ak-Başoğul, Karagöz and Yücelşen (2018) showed that the reading methods-techniques and metacognitive reading strategies were not applied in the textbooks of secondary schools and that the same reading methods- techniques and metacognitive reading strategies were used for different text types.

Based on this idea, metacognitive reading strategies appropriate to the text types have been associated with the reading methods-techniques in the study. According to the results of the association, it is concluded that each text type requires different and distinctive reading methods-techniques and metacognitive while reading strategies. In this context, it is foreseen that the table which is a proposal will help and guide the reading activities and materials prepared by the practitioners and researchers.